

BIBLIAFORDÍTÁS ÉS A BIBLIAFORDÍTÁSOK

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.5. 2019.01.07.)

A Tanach / Ószövetség szövege eredetileg óhéber és helyenként arámi, az Újszövetség pedig az ógörög nemzetközi, ún. *koiné* változatán íródott. Ezeknek a ma már nem beszélt nyelveknek a megtanulása mindenki számára kihívást jelent, és évek munkáját követeli. A Biblia fordítható volta és az egyre több és jobb bibliafordítás révén azonban erre az erőfeszítésre és tudásra az átlagos hívőnek nincs is szüksége. Ugyanakkor, éppen a fordítások növekvő száma és nyilvánvaló különbségeik miatt érdemes tudni, hogy miért és miben térnek el egymástól, melyik mire használható, és melyik megbízhatatlan bibliafordítás.

Mindenek előtt azonban tisztázni kell néhány alapfogalmat:

- forrásnyelv: a nyelv, *amiről* más nyelvre fordítunk (pl. bibliai görögről)
- cél nyelv: a nyelv, *amelyre* fordítunk (pl. magyarra)
- célcsoport: *akiknek* a fordítás készül (pl. gyerekeknek, siketeknek, istentiszteleti célra, napi áhítathoz, tanulmányozóknak stb.)
- idióma: egy nyelv szóképzési, alaktani, mondattani sajátosságai, amelyek megkülönböztetik más nyelvektől.

1. A Biblia fordíthatósága

A Biblia fordíthatósága magától értetődőnek tűnik, de jobban értékeljük, ha tudjuk, hogy nem egy vallás kinyilatkoztatásnak tartott szövegét nem is lehet megfelelően lefordítani. Például a mennyben arabul megírt Koránnak csak az „értelmezése” fordítható más nyelvre, maga a Korán nem, a szanszkrit nyelvű hindu szövegek pedig más nyelven kiejtve elvesztik spirituális hatásukat.

A Biblia szövege azonban bármely más *nyelvre*, sőt, bármely *kultúrára* is lefordítható, átültethető. Például egyes Amazonas-menti törzsek számára az ismeretlen kenyér helyett Jézus lehet „az élet banánja”, és ha nincs is olyan elvont fogalmuk, mint a hit vagy a bizalom, pontosan értik, mit jelent, hogy „akaszd Jézusra a függőágyad” (ti. „Bízd rá magad!”).

A világ legnagyobb nemzetközi bibliafordító szervezete, a Wycliffe Bible Translators 2018. októberi adatai szerint (wycliffe.hu) az emberiség világszerte 7361 nyelvet és nyelvjárást használ, ezek közül 683 nyelven létezik teljes Biblia, 1534 nyelven Újszövetség, 1133 nyelven biblia-részek (pl. evangéliumok), 1848 nyelven nincs szükség fordításra (pl. kétnyelvűek), de 2163 fordítási projekt van folyamatban. A *Vision 2025* célkitűzése az, hogy a partner-szervezetekkel összefogva 2025-ig a fennmaradó nyelvekre, nyelvjárásokra is elkezdődjön a fordítás.

2. A fordítás célja

Egy fordítás akkor jó, ha az olvasó vagy hallgató fejében *ugyanaz a gondolat(sor)* jelenik meg, mint az író vagy beszélő fejében. Ezt a feladatot a fordítók eltérő megközelítéssel próbálják elérni, és nem mindig járnak sikerrel. Ha egy fordítást fordítani kell, akkor nem felel meg a célnak, *akár hétköznapi, akár vallási szöveg*.

3. A fordítás célcsoportja

Meghatározó szempont a fordítás célja és célcsoportja. Ezért léteznek gyermek- és ifjúsági bibliák, tájnyelvi változatok, egyszerű nyelvtanú és szókincsű fordítások siketeknek (NT for the Deaf), az angolt idegen nyelvként beszélőknek korlátozott szókincsű (pl. Today's English Version) vagy ellenkezőleg, értelmiségi szó-kincsű fordítások (pl. New International Version), de készült már szleng fordítás brit hippiknek (J.B. Phillips) és klingon verzió is *StarTrek* rajongóknak (KLV).

4. A fordítások fő szempontjai

Elvben minden bibliafordítás *pontos és érthető* akar lenni, ezért a különféle fordításokat e két fő szempont alapján lehet elhelyezni egy képzeletbeli koordinátán (ld. alább az összehasonlító táblázatot).

Az egyik fő szempont tehát a **pontosság**, de ezen a fordítók sem értik ugyanazt, ezért eltérő fordítási alapelveket és technikákat követnek:

- egyesek szerint *az alapvető szótári és nyelvtani adatokat* kell visszaadni a célnyelven, amelynek idiómáját csak a *szükséges* mértékben kell figyelembe venni (ún. formális ekvivalencia, *word-for-word translation*)
- mások szerint *a szöveg értelmét, üzenetét* kell visszaadni a célnyelven, *teljes* mértékben figyelembe véve annak idiómáját, és *lehetőség* szerint figyelembe véve a forrásnyelv formavilágát (ún. dinamikus vagy funkcionális ekvivalencia, *thought-for-thought translation*).

A másik fő szempont az **érthetőség**, és a fordítás céljától, célcsoportjától függően léteznek

- régies és modern *nyelvezetű*,
- irodalmi és köznyelvi, sőt, *szleng stílusú*,
- *korlátozott* szókincsű és nyelvtanú, gyerekeknek, siketeknek vagy (pl. az angolt) második nyelvként használóknak szánt fordítások is.

Ha tudjuk egy fordításról, hogy kiknek és hogyan készült, akkor tudjuk, mire használható, és mire nem (istentisztelet, bibliatanulmányozás, napi olvasgatás-elmélkedés, a Bibliával való első találkozás, evangelizáció?).

5. Pontosság – formai vagy értelmi hűség?

A fordítás pontossága alatt sokan értenek *szó szerintiséget*, de csak kevesen tudják megfogalmazni, hogy ez a gyakorlatban mit is jelent.

- Egyes fordítóknak ez a szavak *alapjelentéséhez* való ragaszkodást jelenti: egy héber vagy görög szót *mindig ugyanazzal* a magyar szóval kell fordítani – ez az ún. **konkordantivitás** elve (ld. angol Concordant Translation, magyarul: Konkordáns fordítás).
- Más fordítóknak ezen túlmenően (!) még a *nyelvtani formákhoz* való ragaszkodást is jelenti: a héber, görög nyelvtani alakok és szórend követését is – ez az ún. **literalizmus** elve (ld. angol Young's Literal Translation, német Buber-Rosenzweig: Die Schrift).

Létezik néhány ilyen bibliakiadás, de vajon jók-e ezek az elvek, hova vezet következetes alkalmazásuk, és valójában milyen célt szolgálnak?

5.1. Formai hűség?

A konkordáns és literális fordítások

Kezdjük a szavakkal! Vajon minden héber és görög szónak megvan „a” magyar megfelelője? Ha kinyitunk például egy angol-magyar szótárt, láthatjuk, hogy – tárgyak, mértékegységek, élőlények stb. neveit kivéve – a legtöbb angol igét, melléknevet és főnevet *több* magyar szóval is lehet fordítani szöveggörnyezettől, témától, szakmától stb. függően. Ráadásul az egyes szavakat különféle szólások részeként, különböző vonzatokkal és eltérő nyelvtani alakokban használjuk, ezért újabb és újabb jelentést vesznek fel. Az „alapjelentésen” túl tehát egész *jelentéskörrel* kell beszélnünk, és ez igaz *bármely* élő vagy holt nyelvre. Ókori nyelvek esetében a szavak jelentéskörét a különböző korszakok, leletek, írók, művek szóhasználata szerint adják meg (ld. Ógörög-magyar nagyszótár). A konkordáns elv *következetes* alkalmazása tehát szükségszerűen figyelmen kívül hagyja a szavak jelentéskörét és a szöveggörnyezetet, azaz *félrevezető*.

A szövegek ráadásul nem csak szavakból állnak, hanem *mondatokból*, illetve a szavaknak több *nyelvtani alakjuk* van (nem, szám, eset, igeidő, mód stb.), és eltérő szórendi szerepük. Ez mind kihat egy szó aktuális jelentésére. Továbbá, ugyanaz a nyelvtani forma (pl. a többes szám, a birtokos eset vagy a jelen idő) a különböző nyelvekben *eltérő funkciót* tölthet be.

A nyelvek ugyanis **idiómák**, sajátos szókészletük, alaktanuk és mondattanuk, gondolkodás- és kifejezésmódjuk van. Muszáj megtalálni a forrásnyelv sajátos idiómájából következő kifejezésformák célnyelvi idiomatikus *megfelelőit*. A héber, arám és görög nyelvtani alakokat, szórendet szolgai módon angolul, németül reprodukáló literális fordítások annyira idegenül és erőltetetten hangzanak a célnyelven, hogy szinte olvashatatlanok.

Miért léteznek mégis konkordáns és literális bibliafordítások?

Robert Young, az amerikai darbista (YLT, 1862) felfogása mögött annak meg nem értése állt, hogy az ihletett héber és görög szöveg is *emberi* nyelven íródott, amely két igen sajátos és igen eltérő idiómát követett. Igaz, hogy a sugalmazott üzenetet bizonyos nyelvi-nyelvtani formák *hordozzák*, de maguk a formák nem ihletettek, nem kell őket utánozni. Aki nem veszi figyelembe a célnyelv idiómáját, azt kockáztatja, hogy sok szöveg esetében *nem* megy át az eredeti üzenet, vagy *más* üzenet megy át, nem az eredeti.

Martin Buber és Franz Rosenzweig Tanach-kiadása (1926-1962) a csak németül beszélő zsidók számára készült, és azért próbált a héberhez formailag a lehető legközelebb álló módon fogalmazni németül, hogy az idegen hangot idegenségében adja vissza, így *őrizve annak eredetiségét* (identitását). Hebraizmusokkal teli literális és konkordáns jellegű, se nem héber, se nem német fordításuk azonban a zsidók között sem terjedt el, nekik is idegen maradt.

A német-amerikai Adolph Ernst Knoch által szerkesztett (1926-) konkordáns fordítás magyar kiadójának¹ célja elvben az, hogy *semmiféle emberi vélemény ne fedje el* az isteni ihletésű gondolatokat. Mintha létezne steril fordítás, és az emberi elemet ki lehetne vagy kellene iktatni a fordítás folyamatából! Aki azonban minden szót, vagy csak bizonyos kifejezéseket így akar fordítani, az valamit bizonyítani akar: *azért* ragaszkodik e módszerhez, mert egy vagy több teológiai témában így látja igazolva meggyőződését – és pontosan ez a helyzet a *teljesen* konkordáns fordítás és a *válogatott* témákban konkordáns jellegű fordítások esetében (ld. külön elemzéseinket a Konkordáns és az „Új világ” fordításról).

A Strong-féle számozás és a sorközi fordítások

A legtöbben egyszerűen a bibliatanulmányozáshoz tartják fontosnak tudni, hogy „Mi van az eredetiben?”, azaz hol melyik héber vagy görög szó fordul elő. Erre azonban nem a fordítás való, hanem a *konkordancia*, és az igazi kérdés inkább az, hogy ki mit kezd az információval?

Például a már magyarul² is elérhető James **Strong**-féle számozás és alapszótár (1890-) segíthet a fordítás mögött álló héber és görög szavakat *azonosítani*, de az egy-két szavas „alapjelentés” nem arra való, hogy ezzel fordítsuk *vissza* a héber vagy görög szó *minden* előfordulását a célnyelvre. Annak, hogy melyik héber vagy görög szó áll egy adott helyen, csak akkor van igazi jelentősége, ha tovább vezet egy jó *szakszótárhoz*, amely a szó jelentéskörét, jelentéstörténetét, bibliai és Biblián kívüli használatát is ismerteti. Csak a jelentéskör *tudatában* lehet jól értelmezni egy szót a különböző szövegekörnyezetekben, gondolatmenetekben, nem annak mesterséges kizárásával!

¹ Ld. konkordans.net

² Ld. mobilbiblia.hu

Az ilyen kiadványok kimondott célja ugyan az, hogy „ne csak a profi nyelvtudó-sok kiváltsága” legyen a Biblia „mély tanulmányozása”, de kérdés, hogy ki mit ért „mély” alatt, és hogy hol marad a tanítói felelősség? Mivel ma sajnos túl sokan hiszik azt, hogy ilyen ismeretszinttel is odaállhatnak teologizálni, akár új felekezetet alapítani, úgy vélem, jogos az aggodalom.

Hasonló a probléma az ún. **sorközi** (*interlinear*) fordításokkal. Nem is fordítások, csupán „gyorsszótárak”, amelyek a héber vagy görög szöveg alatti sorban minden egyes szónak megadják a célnyelvi „alapjelentését”. Újabban ennek a fordítottja is létezik (*reverse interlinear*): az angol fordítás sora alatt közlik az eredeti héber vagy görög szavakat. Mindegyik sorközi „fordításra” igaz azonban, hogy nem pótolhatja, és nem is akarja pótolni a fordítást, ezért a legtöbb ilyen kiadvány *párhuzamosan* közöl egy ismert fordítást is, amely rendszeren követi a célnyelv természetes kifejezőmódját és szórendjét (azaz idiomatikus). A sorközi fordítás³ valóban hasznos lehet a hébert, görögöt *tanuló* számára, mert lehetővé teszi a szöveg folyamatos olvasását (nem kell állandóan szótárt lapozgatni), de *nem pótolhatja* a szakszótárak használatát, a szótanulmányt.

A konkordáns, literális és interlineáris kiadványok, illetve az ilyen bibliaszoftverek és weboldalak iránti igény *természetes* azokban, akiknek nem áll módjukban az eredeti nyelveket tanulni, nem értik a fordítások közötti különbségeket, és valamiért elégedetlenek velük. Számukra azonban mégis az a legkézenfekvőbb, ha beszereznek **több** elterjedt, eltérő módszertannal és célcsoportnak készült magyar **fordítást**, és ezeket hasonlítják össze (pl. RÚF vö. EFO), vagy más, idegen nyelvű fordításokat. A fennmaradó kérdésekkel pedig inkább forduljanak a helyi lelkészhez, teológushoz, akitől elvárható, hogy ismerje az eredeti nyelveket, vagy keressenek igényes szakirodalmat.

5.2. Értelmi hűség?

A bibliafordításból azért nem zárható ki az emberi elem, mert a fordítást emberek művelik. Mivel a cél eldöntésétől és a módszertan kiválasztásától kezdve a szótári adatok és nyelvtani formák közül való választáson át a tartalmi összefüggések kutatásáig a fordító folyamatosan értékkel, mérlegel, és dönt, *a fordítás egyúttal értelmezés is*. Ez szükségszerű, és nem baj. Baj csak akkor van, ha a fordító maga sincs annak tudatában, vagy eltitkolja olvasói elől, hogy valójában mit miért tesz.

Amilyen naivitás tehát azt hinni, hogy a formahű fordítás „mentes” lehet az emberi elemektől, ugyanolyan naivitás azt hinni, hogy az értelemhű fordítás a szövegnek mindig „az” értelmét adja vissza.

³ Pl. angol: Brown-Comfort: *The New Greek-English Interlinear New Testament* (Tyndale, 1990), német: Dietzfelbinger: *Das Neue Testament – Interlinearübersetzung Griechisch-Deutsch* (Deutsche Bibelgesellschaft, 2014).

A fordítások változatai között persze *a bibliai szövegek túlnyomó részében* csak annyi a különbség, hogy más, hasonló jelentésű szóval fejezik ki ugyanazt (ún. szinonimákkal). Ahogy azonban sok szónak több jelentése és célnyelvi megfelelője lehet, ugyanúgy sok szövegnek *több* fordítása és értelmezése lehetséges.

Nem egy héber és görög szó, tagmondat értelmezését szövegkritikai szinten kell kezdeni (pl. egy szó, betű vagy rag ott volt eredetileg?), vagy szótári és nyelvtani adatok hiányoznak az egyértelmű döntéshez (pl. az egész Bibliában csak egyszer előforduló szavak, vagy a csonka mondatok esetében). A szűkebb szövegkörnyezet és a tágabb bibliai összefüggések feltárása is az egyik szövegnél könnyebb, a másikonál nehezebb.

A jegyzetektől a parafrázisig

A lényeg, hogy rengeteg információt kell feldolgozni, és döntés kérdése, hogy az eredeti gondolatsor megfelelő célnyelvi kifejezéséhez szükséges információ *hogyan oszlik meg* a fő szöveg, az iratok előtti bevezetők, a szöveg alatti lábjegyzetek és a kiadvány végén a függelék között. Végző soron ugyanis ez a döntés áll a különféle típusú bibliafordítások mögött.

A fordító és a kiadó előtt tehát több lehetőség áll.

A leggyakoribb megoldás, hogy

- a fő szövegben elsősorban *pontoságra* törekvő fordítás áll (a formális vagy funkcionális ekvivalencia alkalmazásával),
- több-kevesebb *lábjegyzet* hívja fel az Olvasó figyelmét a történelmi és nyelvészeti háttér információkra, más fordítási lehetőségekre
- az értelmezés és alkalmazás feladata a kommentárookra vagy a prédikátorra marad
- a fordítás alkalmas bibliatanulmányozásra (ld. az angol *Study Bible*-k kedvelt alapszövegeit) és istentiszteleti használatra, bár nem kifejezetten olvasmányos (pl. magyar RÚF, SZIT, KNV; angol New Revised Standard Version, New American Standard Bible, English Standard Version; német Luther Bibel, Elberfelder Übersetzung).

A második, szintén gyakori lehetőség, hogy

- a fő szövegben elsősorban *olvasmányosságra* törekvő fordítás áll (a funkcionális ekvivalencia vagy parafrázis alkalmazásával – ld. alább)
- az Olvasót nem kívánja részletkérdésekkel terhelni, a lábjegyzetek minimálisak, illetve a nulla ismeretszintű olvasónak vannak szánva
- az értelmezést a fordító magára vállalta, a fő szövegben a legjobb tudása szerinti legvalószínűbb értelmezést közölte
- a fordítás olvasmányos, és alkalmas napi olvasgatásra, elmélkedésre, illetve a Bibliával való első találkozásra, missziós célra, de a részletekbe menő

bibliatanulmányozásra alkalmatlan (pl. magyar EFO, Békés-Dalos; angol New Living Translation, német Gute Nachricht Bibel).

A két véglet között természetesen léteznek módszertanilag kiegyensúlyozottabb, „semlegesebb” változatok (pl. magyar Simon; angol Revised English Bible, New International Version, Lexham English Bible; német Schlachter, Einheitsübersetzung, Neue Genfer Übersetzung).

A harmadik lehetőség, amivel ritkán élnek, a **bővített** fordítás:

- a fordító kifejezett *célja* felhívni a figyelmet a fordítási lehetőségekre, ezt a *fő szövegben* teszi, zárójelbe téve közli a többi fordítási változatot és szükséges háttéradatot
- így a fordítás nem olvasmányos, de tanulmányozásra és elmélkedésre laikusok számára is alkalmas, mert a fordítások *parallel* kiadásainál átláthatóbb, és nem kell az eredeti szöveggel foglalkozni (ld. angol Amplified Bible, Expanded Bible, német Menge Bibel).

Végül, a negyedik, ugyancsak ritkán választott módszer az üzenetre fókuszáló irányzat szélsőséges példája, a **parafrázis**. Ez a fordítástechnika a literális és konkordáns felfogás *ellentéte*, a spektrum másik vége.

A parafrazálás általános, pozitív formájában az, amikor valaki *ugyanazt* más szavakkal, illetve több szóval mondja el. A parafrázis azonban mint bibliafordítási technika ennél több: az üzenet átadása érdekében szabadon *körülír*, más szóval fordít, bővítve fogalmaz, értelmező és magyarázó szavakat told be, csak hogy *egyértelművé* tegye a szöveget.

A parafrázisok azonban nem csupán a szövegben *benne* levő adatokat adják vissza akár több szóval is, nem is csupán a szöveg értelmezését *segítő* külső információkat viszik bele a fő szövegbe, hanem a fordító *személyes* értelmezését is közlik. Az egyértelműség ezért *egy* bizonyos értelmet jelent, ami miatt a parafrázis sokszor tűnik belemagyarázásnak (ld. angol Living Bible, német Hoffnung für Alle), jobb esetben köznyelvi prédikációnak (ld. angol The Message).

Összefoglalva, nem a „szó szerinti” fordítás „a jó fordítás”, hanem az, amelyik

- a forrásnyelvi szöveg összes szótári és nyelvtani tartalmát pontosan,
- a célnyelv sajátosságainak megfelelő megfogalmazásban, azaz magyarosan fordítja.

6. Érthetőség: régies vagy modern nyelvezet?

Elöljáróban meg kell jegyezni, hogy az eredeti héber és a görög szövegek korszerű, modern köznyelvi szövegek voltak *akkor*, amikor elmondták, illetve leírták őket. Isten az emberhez sosem beszélt ódon, vallásosnak *ható* nyelvezettel, és *modernkedő* stílusban sem.

Ha egy fordítás már maga is fordításra szorul (értelmezni, magyarázni, mai köznyelvre fordítani kell), akkor egyszerűen nem felel meg a fordítás alapvető követelményének. Kérdés tehát, hogy hol a határ tradíció (fordítói hagyomány) és tradicionalizmus (a fordítói hagyomány öncélú őrzése) között? Milyen faktorok miatt ragaszkodunk vagy vetünk el régies vagy modern fordításokat?

6.1. Pro és kontra

Személyes tapasztalatom szerint a régies, hagyományos nyelvezethez való ragaszkodás mögött általában a következő – többnyire érthető – érvek állnak:

- a *megszokás*: az ember már az anyatejjel ezt szívta magába, az ismerős szövegek biztonságérzetet váltanak ki, az újak idegenségérzetet
- pozitív *lelki élmények*: ezt a fordítást olvasva, hallgatva tért meg stb.
- a felekezeti, lelkeségi *identitás őrzése*: aki ide tartozik, ezt olvassa
- a *liturgiában* régóta használt szövegeken nehéz változtatni: minél több emberről van szó, annál kevésbé rugalmas a közösség
- a költői nyelvezet, emelkedett hangvétel mint *esztétikai élmény*
- a veretes, „bibliás” nyelvezet mint vallási *tekintélyforrás*
- a költői nyelvezet, emelkedett hangvétel *azonosítása* az ihletettséggel.

6.2. Lehet fordítás ihletett?

Nem túl meggyőző azonban, hogy egy fordítás – a mai hétköznapi beszédétől eltérő, különleges hangzása miatt – „bibliásabb” legyen, olvasója számára nagyobb tekintéllyel bírjon, és hirdetőjének nagyobb tekintélyt kölcsönözzön egy mai, köznyelvi fordításnál. Isten ugyanis eredetileg mindig az adott kornak megfelelő, mindenki számára érthető köznyelven szólalt meg, és *teljhatalommal*.

Különösen problémás egy fordítást hagyományossága miatt *ihletettnek* tekinteni. Például egyes amerikaiak a King James Version-t, egyes németek a régi Luther Bibelt, egyes magyarok az 1908-as Károlit tartják „verbálinspirált”-nak, a modern fordításokat pedig elutasítják. A „King James Only” mozgalom hívei még bibliaégetést is rendeztek, amikor a Today’s English Version megjelent. Nem értették meg, hogy az angolt idegen nyelvként beszélőknek készült, ezért lett a szókinccse és a nyelvtana radikálisan leegyszerűsítve.

Ihletettnek vagy sugalmazottnak azonban csak az *eredeti héber és görög* szöveget lehet tekinteni. Bár a fordítók mind imádkozva végzik a dolgukat, minden felelősségteljes fordító tudatában van műve tökéletlenségének. Ezért vállal érte személyes felelősséget, ezért nyitott a korrekcióra. Tudomásul kell venni: *a nyelvek élnek*, helyesírásuk, nyelvezetük, szókinccsük folyamatosan változik, a régi fordítások az ódon vagy komikussá váló nyelvezettől elvesztik a hatásukat, ezért a valaha volt legjobb fordítások is emberöltőnként megérnek a nyelvi revízióra.

7. A magyar fordítások

A magyar bibliafordítás történetét (ld. Bottyán 2009) itt és most szükségtelen áttekinteni, néhány fordítás azonban a felvetődő kérdések és elterjedt tévhitek miatt rövid megjegyzést igényel.

A **Károli Biblia (1908)** az 1590-es Vizsolyi Biblia 75. teljes revíziója volt, tehát Károli Gáspár eredeti fordításához már nincs sok köze. Nyelvezete 1908-ban is régies és elavult volt, de Károli fordításának költőiségét formahű fordításként is őrizte. Az Ószövetség még nem a héber Biblia nemzetközileg elfogadott versbeosztását használta, ezért kb. 100 helyen eltér az újabb fordításokétól. Az Újszövetség az ún. *Textus Receptus* („elfogadott szöveg”) görög szövegén alapult, amin a bibliatudomány konszenzusa már régen túllépett. Ezért vannak még benne olyan részletek, amelyek az újabb 20. századi fordításokban egyáltalán nem szerepelnek, vagy csak a lábjegyzetben (vö. ÚFO 1990, RÚF 2014)

Az 1908-as Károli Biblia revíziója helyett a Magyar Bibliatársulat inkább új fordítást adott ki (1975/1990/2014), de azt megelőzően is készültek, és azóta is készülnek **Károli-revíziók**. Ezek a következők:

- Czeglédy Sándor: Újtestamentum (1924)
- Masznyik Endre: Új Testamentom (1925)
- Raffay Sándor: Újtestamentum (1929)
- Kecskeméthy István: Újszövetség (1931), teljes Biblia (Koinónia, 2009)
- Budai Gergely: Az Új Testámentom (1967)
- Ravasz László: Újszövetség (1971; Gedeon Társaság, 1998)
- Újszövetség (Nemzetközi Biblia Társaság, Tessedik Sámuel Alapítvány, 2003)
- Újonnan revideált Károli Biblia (Veritas Kiadó, 2012, 2017)

Néhány újabb Károli-kiadás gyakorlatilag az 1908-as szöveget hozza, minimális változtatásokkal, de a hagyományos fekete helyett színes kötésben:

- Hit Gyülekezete / Patmos Records, 2011
- Krisztus Szeretete Egyház, 2001-2011 (KJV versbeosztás, Szent Szellem).

Leginkább **szabadegyházi** körökben ismert a következő néhány **kísérleti** fordítás, amelyek igen eltérő módszertan szerint, céllal és célcsoport számára készültek, és eltérő lelkeségi körökben terjedtek el.

- Csia Lajos: Az Újszövetség (1978/1997. Ausztria) – Jellemzője a köznyelvi szövegre törekvés (de ez az 1930-as, 40-es évek köznyelve), ugyanakkor a „szó szerinti” fordítások (*szarx* = hús, hústest) és az új vagy újnak ható kifejezésekkel való tudatos kísérletezés (pl. Szent Szellem, Felkent Jézus, örömhír). Sok a különlegesnek ható, pedig csak magyartalan megfogalmazás és (teológiai) értelmező betoldás.

- Vida Sándor: Újszövetségi Szentírás (1971/1993. VikArt Bt.) – Jellemző törekvése új kifejezések meghonosítása (pl. Beméritő [Baptista] János, világkorszak, Szent Szellem, örömmüzenet).
- Egyszerű fordítás (2012. WBTC / Nemzetközi Biblia Liga) – Az EFO első-sorban fiataloknak készült, a Bibliával való első találkozásra, lábjegyzetekkel és a végén szójegyzékkel. Egyszerű, mai köznyelvi megfogalmazásra törekszik, szakít a fordítási hagyományokkal (pl. Szent Szellem, de Eklézsia). Angolból fordították, és nem világos, volt-e magyar teológiai szaklektora, így jó és rossz megoldásokat is tartalmaz.

A **katolikus** bibliafordítást és bibliaolvasást illetően a II. Vatikáni Zsinat nagy fellendülést hozott, így ma már több katolikus fordítás is elérhető. Ezek mind modern nyelvezetűek, és több-kevesebb magyarázó jegyzetet tartalmaznak. Az ószövetségi szövegek sok esetben nem a Biblia Hebraica, hanem a Septuaginta görög szövege alapján lettek fordítva.

- P. Sóós István: Új-szövetségi Szentírás (1911)
- Békés Gellért, Dalos Patrik: Újszövetségi Szentírás (1951. Róma, 1996-2014 Pannonhalmi Főapátság)
- Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgata alapján (Szent Jeromos Biblia-társulat, 1997)
- Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás (Szent István Társulat, 1973/1995/2005)
- Simon Tamás László: Újszövetség (Pannonhalmi Főapátság, 2015)

Az alábbi táblázat a jelentősebb magyar fordításokat kísérel meg elhelyezni a pontosság (vízszintes) és nyelvezet (függőleges) koordináta rendszerében.

	Kifejezetten formahű	Inkább formahű mint értelmező	Egyszerre formahű és értelmező	Inkább értelmező mint formahű	Kifejezetten értelmező
Kifejezetten régies	Károli			Budai	
Inkább régies, mint modern		Czeglédy Raffay Kecskeméthy Ravasz		Maszyik	
Inkább modern mint régies	Csia Vida	Újonnan revideált Károli	ÚFO RÚF		
Modern			SZIT Káldi- Neovulgata	Simon	Békés-Dalos
Kifejezetten modern					Egyszerű

8. A Biblia ferdítései

Végül, tudni kell, hogy léteznek olyan bibliakiadások, amelyek kifejezetten *szektás* felfogást vannak hivatva Szentírásként megjeleníteni. Jellemző sajátosságok a következők: a „helyreállítás” nevében teológiai célzatú önkényes betoldások, kihagyások, átírások (ÚVF, JSF, JEE), extrém fordítói elv alkalmazása (KF), a szellemvilágból kapott információk alapján tett tartalmi „javítások” (JEE).

A legismertebb, legalább részben magyarul is olvasható példák az alábbiak:

- KF – az Üdvtörténeti Figyelő mozgalom által kiadott konkordáns fordítás (magyarul 2004 óta „Pál apostol leveleinek konkordáns fordítása”).
- ÚVF – az Órtorony Társulat, azaz Jehova tanúi „Új világ” fordítása (2000-ben csak az újszövetségi rész, 2003 óta a teljes Biblia, 2017-ben a teljesen átdolgozott kiadású teljes Biblia)
- JSF – Joseph Smith fordítása, a mormon vallás prófétájának „Ihletett fordítása” (*Inspired Version*, magyarul egyelőre csak részletek)
- JEE – a Fény Gyermekai Magyar Esszénus Egyház által kiadott „János esszénus evangéliuma” (Szentendre, 2005)

Ezekről a kiadványokról weboldalunkon külön elemzések (lesznek) olvashatók.

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

- Bottyán János: *A magyar Biblia évszázadai* (Magyar Bibliatársulat, 2009)
- Fabiny Tibor, Pecsuk Ottó, Zsengeller József (szerk.): *Felebarát vagy embertárs – bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon* (Luther Kiadó, Kálvin Kiadó, Hermeneutikai Kutatóközpont, 2014)
- Luther Márton: *Nyílt levél a bibliafordításról* (Mo-i Luther Szövetség, 1993)
- Tóth Kálmán: *Bibliafordítás, bibliamagyarítás* (Kálvin Kiadó, 1994)
- Jan de Waard, Eugene A. Nida: *Egyik nyelvről a másikra – funkcionális ekvivalencia a bibliafordításban* (Magyar Bibliatársulat, Kálvin Kiadó, 2002)
- Andreas Holzhausen: *Bepillantás a bibliafordítók műhelyébe* (Evangéliumi Kiadó, 1998)
- Neil Anderson, Hyatt Moore: *Szavak nyomában – Egy bibliafordítás kalandos története Pápua Új-Guineában* (Harmat Kiadó, Wycliffe Bibliafordítók, 2003)
- Eugene H. Glassman: *The Translation Debate – What Makes a Bible Translation Good?* (Inter-Varsity Press, 1981)
- Glen G. Scorgie, Makr L. Strauss, Steven M. Voth: *The Challenge of Bible Translation – Communicating God’s Word to the World* (Zondervan, 2003)
- Leland Ryken: *Choosing a Bible – Understanding Bible Translation Differences* (Crossway Books, 2005)